ACCOUNTING, FINANCE AND COMPUTATIONAL INTELLIGENCE

The Impact of Foreign Currency Items in the Balance Sheet and Income Statement on Bank Financial Performance, with an Emphasis on the Currency Revaluation Process

1. **Bahareh Kiarostami: MA, Department of Accounting, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran.**

Email: Baharehkia4@gmail.com

Article history

Received: 02 August 2026

Revised: 20 September 2026

Accepted: 31 October 202

Publish Date: 22 November 2026

Abstract:

This study aimed to investigate the effect of banks' net open foreign-exchange position, arising from foreign-currency balance-sheet and profit-and-loss items, on the financial performance of banks listed on the Tehran Stock Exchange, with particular emphasis on the foreign-currency translation process. This applied study employed a descriptive-correlational design. The statistical population consisted of banks listed on the Tehran Stock Exchange that remained continuously active during the 2014/15–2023/24 fiscal years. Based on the predefined inclusion and exclusion criteria, 16 banks were selected, yielding a balanced panel of 160 bank-year observations. Three panel regression models were estimated to assess the effect of net open foreign-exchange position on financial performance, operationalized through return on assets (ROA), return on equity (ROE), and net profit. Bank size and the equity ratio were incorporated as control variables. Financial data were obtained from stock-market databases and related financial sources, processed in Excel, and analyzed using EViews 12. Stationarity tests, the Durbin–Watson statistic, Chow test, and Hausman test were employed to assess model assumptions and determine the appropriate panel-data specifications. Inferential results indicated that net open foreign-exchange position had a positive and statistically significant effect on ROA (β=0.527, t=2.859, p=0.004); the corresponding model was statistically significant with an adjusted R^2 of 0.640 (F=93.463, p<0.001). Net open foreign-exchange position also exerted a positive significant effect on ROE (β=0.030, t=2.451, p=0.014), while the second model was significant (adjusted R^2=0.219, F=5.316, p=0.002). Likewise, a positive significant effect was observed on net profit (β=0.434, t=3.283, p=0.001), with the third model demonstrating statistical significance (adjusted R^2=0.407, F=26.866, p<0.001). Thus, higher net open foreign-exchange positions were consistently associated with improved financial performance across all three outcome measures. The findings demonstrate that banks' foreign-exchange positions and the management of foreign-currency balance-sheet items can significantly influence profitability and overall financial performance. Effective foreign-exchange risk management, continuous monitoring of open positions, and standardized and transparent translation procedures aligned with central-bank regulations may therefore mitigate the adverse consequences of exchange-rate volatility and strengthen bank financial performance.

Keywords: Foreign-currency translation; Bank financial performance; Net open foreign-exchange position; Return on assets; Return on equity; Net profit.

Citation: Kiarostami, B. (2026). The Impact of Foreign Currency Items in the Balance Sheet and Income Statement on Bank Financial Performance, with an Emphasis on the Currency Revaluation Process. *Accounting, Finance and Computational Intelligence,* 4(3), 1-19.

Copyright: © 2026 by the authors. Published under the terms and conditions of Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Extended Abstract

Introduction

Banks operate through balance sheets in which the composition, valuation, and interaction of assets and liabilities determine not only their financial position but also their profitability, liquidity, capital adequacy, and exposure to different categories of risk. Accordingly, a bank balance sheet should not be viewed merely as an accounting statement; rather, it represents a dynamic structure through which managerial decisions, monetary conditions, regulatory requirements, and market fluctuations are transmitted to financial performance. Early approaches to bank balance-sheet management emphasized the need for a dynamic coordination of assets and liabilities to achieve an appropriate balance among profitability, liquidity, and risk exposure (Brodt, 1978). More recent banking research has expanded this perspective by showing that banking activities extend beyond conventional on-balance-sheet intermediation and that regulatory structures, contractual arrangements, market-based activities, and off-balance-sheet exposures can materially affect bank behavior and performance (Buchak et al., 2024).

The composition of bank balance sheets is particularly important because banks are exposed simultaneously to credit, liquidity, market, interest-rate, and foreign-exchange risks. Evidence suggests that credit risk, liquidity risk, and off-balance-sheet activities may be endogenously interconnected, implying that changes in one dimension of bank risk can influence other dimensions and ultimately affect overall performance (Basheer et al., 2021). Similarly, off-balance-sheet exposures may influence bank efficiency by altering the risk-return structure of banking operations (Kumar, 2020). In the Iranian banking system, off-balance-sheet items have also been identified as part of the monetary-policy transmission mechanism affecting bank lending behavior (Shahchera & Taheri, 2016). These findings reinforce the broader argument that the evaluation of bank performance requires consideration of the entire financial position of the institution rather than a narrow focus on conventional income-generating activities.

Balance-sheet adjustment is also influenced by bank-specific characteristics and regulatory constraints. Systemically important banks may differ from other institutions in their capital-structure choices and the speed with which they adjust their balance sheets in response to financial and regulatory pressures (Bakkar et al., 2023). The quality and valuation of bank assets are equally important. Non-performing loans, for example, can weaken bank balance sheets through higher provisioning requirements, reduced income, and deterioration in asset quality (Erdoğdu, 2015). In the Iranian context, the classification and rescheduling of bank claims also produce direct accounting consequences for bank balance sheets and can influence the representation of asset quality and financial position (Kiani Ghalehno & Davarpanah, 2022). These studies collectively show that financial performance is closely related to how balance-sheet items are recognized, measured, and adjusted over time.

The relationship between monetary policy and bank balance sheets provides another important analytical perspective. Changes in reserve requirements, liquidity conditions, credit availability, and monetary-policy instruments can alter the composition of bank assets and liabilities and influence lending behavior and profitability. Within the financial accelerator framework, corporate balance sheets and bank lending policies can amplify the effects of economic shocks and thereby affect financial activity (Hall & Vila Wetherilt, 2017). Evidence from Iran likewise indicates that monetary-policy measures can generate substantial balance-sheet effects within the banking network and subsequently influence major macroeconomic variables (Parvin et al., 2014). Research on reserve requirements further demonstrates that monetary-policy implementation

can affect bank resources and uses of funds through changes in the balance-sheet structure (Gholi Baglou, 2021). Therefore, bank balance sheets are simultaneously shaped by internal managerial decisions and by broader monetary and macroeconomic conditions.

Accounting mechanisms constitute another important component of this relationship. The creation of money through banking operations is closely connected to accounting entries associated with loans, deposits, settlements, and financial claims. Differences between accrual- and cash-based accounting procedures can affect the representation of money creation and balance-sheet changes (Reisi et al., 2023). Furthermore, the existence of fictitious or economically impaired assets may distort the reported financial position of banks, while their removal can influence money supply and other macroeconomic variables (Samsami et al., 2023). Thus, the reliability of reported financial performance depends partly on how accurately assets and liabilities are valued and how gains and losses arising from changes in their value are recognized.

These issues become particularly important in the case of foreign-currency assets and liabilities. Banks involved in foreign-exchange transactions, foreign-currency deposits, foreign lending, international financing, or foreign-currency investments are directly exposed to exchange-rate fluctuations. The difference between foreign-currency assets and liabilities constitutes a bank's net open currency position. When exchange rates change, the domestic-currency value of these positions changes as well, potentially creating foreign-exchange translation gains or losses. If a bank holds a positive net open position during a period of domestic-currency depreciation, the domestic-currency value of its net foreign-currency assets may increase, thereby strengthening reported profit and related profitability indicators. Conversely, an unfavorable position can magnify losses. Consequently, foreign-exchange translation is not merely a technical accounting operation but a mechanism through which exchange-rate fluctuations can directly affect bank profitability and balance-sheet strength.

The importance of balance-sheet valuation is also increasing with the transformation of monetary and payment systems. Central bank digital currencies may alter the composition of central-bank and commercial-bank balance sheets, particularly through their implications for deposits, reserves, and financial intermediation (Kumhof & Noone, 2018). The expanding role of cryptocurrencies and digital currencies has further raised questions regarding the nature of monetary assets, banking technologies, and the future structure of financial intermediation (Nejad Moghadam, 2025). Comparative research suggests that digital currencies may reshape traditional banking models and monetary-policy frameworks (Sabeghat, 2025), while user adoption of digital currencies depends on a broad set of technological, institutional, and behavioral determinants (Singh & Yadav, 2025). In addition, recent evidence indicates that central-bank monetary-policy decisions can affect cryptocurrency markets, highlighting the widening transmission of monetary shocks across conventional and digital financial assets (Tosun & Uğurlu, 2025). These developments reinforce the importance of valuation risk and the need for increasingly sophisticated balance-sheet management.

In Iran, the relationship between foreign-currency balance-sheet items and financial performance is especially important because banks operate in an environment characterized by substantial exchange-rate fluctuations, inflationary pressures, and periodic differences between official and market exchange rates. Under such conditions, foreign-currency translation may have a material impact on reported assets, liabilities, income, expenses, and profitability. Nevertheless, much of the existing literature has focused on monetary-policy balance-sheet effects, non-performing assets, accounting recognition, or off-balance-sheet activities rather than directly examining how net open foreign-exchange positions influence multiple indicators of bank financial performance. Accordingly, the present study investigated the effect of foreign-currency balance-

sheet and profit-and-loss items, with particular emphasis on the net open foreign-exchange position and the foreign-currency translation process, on the financial performance of banks listed on the Tehran Stock Exchange.

Methods and Materials

This applied study used a descriptive-correlational research design and panel-data methodology. The statistical population consisted of banks listed on the Tehran Stock Exchange that were continuously active during the Iranian fiscal years 1393–1402. Eligibility criteria required banks to have continuous stock-market presence throughout the study period, a fiscal year ending on the final day of the Iranian calendar year, no trading suspension exceeding six months, sufficient availability of the required financial data, and no merger during the period under investigation. Following the application of these criteria, 16 banks were included in the final sample, providing 160 bank-year observations.

Three regression models were specified to assess the relationship between net open foreign-exchange position and bank financial performance. Net open foreign-exchange position was the principal independent variable in all three models. Financial performance was assessed using three dependent variables: return on assets, return on equity, and net profit. Bank size, measured on the basis of total assets, and the equity ratio were incorporated as control variables. Financial and accounting information was obtained from stock-market databases, bank financial statements, the Rahavard Novin database, and other relevant financial information sources. The collected data were initially organized and processed in Microsoft Excel and subsequently analyzed using EViews 12.

Before estimating the regression models, the statistical properties of the panel data were examined. Unit-root tests were applied to assess stationarity, and the results indicated that all study variables were stationary. Serial correlation was evaluated using the Durbin–Watson statistic, with values for the three models falling within the acceptable range and indicating no problematic serial autocorrelation. The Chow test was then used to distinguish between pooled and panel-data specifications, while the Hausman test was applied to select between fixed- and random-effects estimators. On this basis, the first regression model was estimated using fixed effects, whereas random effects were selected for the second and third models.

Findings

The regression results indicated that all three estimated models were statistically significant. In the first model, with return on assets as the dependent variable, net open foreign-exchange position had a positive and statistically significant effect. The estimated coefficient was 0.527, with a t-statistic of 2.859 and a significance level of 0.004. Bank size also had a positive and statistically significant coefficient of 1.253 ($t=5.806$, $p<0.001$), while the equity ratio had a positive significant coefficient of 0.217 ($t=3.170$, $p=0.001$). The model produced an R^2 of 0.650 and an adjusted R^2 of 0.640. The overall F-statistic was 93.463 and was statistically significant at $p<0.001$. These findings indicated that the explanatory variables accounted for approximately 64% of the adjusted variation in return on assets.

In the second model, return on equity was used as the dependent variable. Net open foreign-exchange position again showed a positive and statistically significant relationship with financial performance. Its estimated coefficient was 0.030, with a t-statistic of 2.451 and a significance level of 0.014. Bank size was not statistically significant in this model, with a coefficient of 1.761, $t=0.793$, and $p=0.429$. In contrast, the equity ratio was statistically significant. The model had an R^2 of 0.247 and an adjusted R^2 of 0.219, indicating that approximately 21.9% of the adjusted variation in return on equity was explained by the included variables. The model was statistically significant overall, with an F-statistic of 5.316 and $p=0.002$.

The third model examined net profit. Net open foreign-exchange position exerted a positive and statistically significant effect on net profit, with an estimated coefficient of 0.434, a t-statistic of 3.283, and p=0.001. Bank size was also positively and significantly associated with net profit (t=3.076, p=0.002), whereas the equity ratio was not statistically significant (t=-0.068, p=0.945). The model yielded an R^2 of 0.422 and an adjusted R^2 of 0.407, while the F-statistic was 26.866 and statistically significant at p<0.001. Overall, the empirical results consistently demonstrated that a higher net open foreign-exchange position was associated with higher return on assets, higher return on equity, and higher net profit among the sampled banks.

Discussion and Conclusion

The results demonstrate that foreign-currency exposure constitutes an economically meaningful component of bank financial performance. The positive association between net open foreign-exchange position and return on assets indicates that banks with more favorable net foreign-currency positions were able to generate higher profits relative to their asset base during the study period. A plausible explanation is that increases in the domestic-currency value of net foreign-currency assets generated translation gains that contributed directly to reported earnings. In an environment characterized by substantial exchange-rate changes, the valuation effect of foreign-currency assets can therefore become an important determinant of asset profitability.

The positive effect on return on equity further suggests that the benefits associated with favorable foreign-currency positions were transmitted to shareholders. When translation gains increase net income without a proportionate increase in equity, return on equity may rise. Nevertheless, this result should not be interpreted as evidence that banks should maximize open foreign-exchange positions without restriction. An open currency position simultaneously creates an opportunity for gain and a source of market risk. The same balance-sheet configuration that produces gains under favorable exchange-rate movements may create substantial losses when exchange rates move in the opposite direction. Consequently, the central managerial implication is not the pursuit of larger foreign-currency exposure but the effective management of the relationship between exposure, expected return, and risk tolerance.

The positive and statistically significant effect of net open foreign-exchange position on net profit provides the most direct evidence of the role of the translation process. Changes in the exchange rate modify the domestic-currency value of foreign-currency assets and liabilities. When the net effect is favorable, translation gains are reflected in reported income and increase net profit. This finding also highlights an important issue concerning the quality and sustainability of bank earnings. A rise in profit generated primarily by exchange-rate revaluation may differ substantially from profit generated through core banking activities such as lending, fee-based services, and operational efficiency. Therefore, analysts, shareholders, regulators, and bank managers should distinguish between operating profit and valuation-related gains when assessing the persistence and quality of financial performance.

The findings further indicate that the explanatory power of net open foreign-exchange position varies across different dimensions of performance. The first model explained a relatively large proportion of the variation in return on assets, whereas the explanatory power of the return-on-equity model was more limited. This pattern suggests that foreign-currency balance-sheet effects may be more directly connected to asset valuation and asset-based profitability than to shareholder returns, which are simultaneously affected by capital structure and other financing characteristics. The net-profit model also demonstrated meaningful explanatory power, supporting the view that foreign-exchange translation can be a substantial component of reported bank earnings.

Taken together, the results indicate that the management of foreign-currency assets and liabilities should be integrated into the broader asset-liability management framework of banks. Monitoring foreign-exchange exposure only as an accounting or compliance issue may underestimate its importance for profitability, capital planning, and risk management. Banks should evaluate foreign-currency positions under alternative exchange-rate scenarios, distinguish between realized and unrealized translation effects, and assess the potential impact of adverse exchange-rate movements on income and capital. Greater transparency regarding the sources of foreign-exchange gains and losses would also improve the comparability of financial statements and facilitate more accurate evaluations of bank performance.

In conclusion, the study provides empirical evidence that net open foreign-exchange position has a positive and statistically significant effect on return on assets, return on equity, and net profit among banks listed on the Tehran Stock Exchange during 1393–1402. These findings confirm that foreign-currency balance-sheet items and the foreign-currency translation process are important determinants of reported financial performance. Effective management of foreign-exchange exposure can contribute to profitability, but the benefits must be evaluated alongside the potential risks arising from exchange-rate volatility. Accordingly, integrated foreign-exchange risk management, transparent translation practices, continuous monitoring of open positions, and careful differentiation between operating earnings and translation-related gains are essential for improving the quality and sustainability of bank financial performance.

Authors' Contributions

Authors equally contributed to this article.

Acknowledgments

Authors thank all participants who participate in this study.

Declaration of Interest

The authors report no conflict of interest.

Funding

According to the authors, this article has no financial support.

Ethical Considerations

All procedures performed in this study were under the ethical standards.

حسابداری، امور مالی و هوش محاسباتی

تأثیر اقلام ارزی ترازنامه و سود و زیان بر عملکرد مالی بانک‌ها با تأکید بر فرایند تسعیر ارز

۱. بهاره کیارستمی: کارشناسی ارشد، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا(س)، تهران، ایران

ایمیل: Baharehkia4@gmail.com

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۱ مرداد ۱۴۰۵

تاریخ بازنگری: ۲۹ شهریور ۱۴۰۵

تاریخ پذیرش: ۹ آبان ۱۴۰۵

تاریخ چاپ: ۱ آذر ۱۴۰۵

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر خالص وضعیت باز ارزی ناشی از اقلام ارزی ترازنامه و سود و زیان بر عملکرد مالی بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، با تأکید بر فرایند تسعیر ارز بود. پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش و ماهیت، توصیفی—همبستگی بود. جامعه آماری شامل بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بود که طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲ به‌طور مستمر در بورس فعالیت داشتند. بر اساس معیارهای ورود و حذف، ۱۶ بانک انتخاب شدند و داده‌های پانلی مشتمل بر ۱۶۰ مشاهده بانک—سال مورد تحلیل قرار گرفت. به‌منظور ارزیابی تأثیر خالص وضعیت باز ارزی بر عملکرد مالی، سه مدل رگرسیونی با متغیرهای وابسته بازده دارایی‌ها، بازده حقوق صاحبان سهام و سود خالص برآورد شد. اندازه بانک و نسبت مالکانه نیز به‌عنوان متغیرهای کنترلی وارد مدل‌ها شدند. داده‌ها پس از استخراج از منابع مالی و بورس و پردازش در Excel ، با نرم‌افزار EViews ۱۲ تحلیل شدند. آزمون‌های مانایی، دوربین—واتسون، چاو و هاسمن برای بررسی فروض و انتخاب الگوی مناسب داده‌های تابلویی به کار رفتند. نتایج استنباطی نشان داد خالص وضعیت باز ارزی اثر مثبت و معناداری بر بازده دارایی‌ها داشت (β=۰.۵۲۷، t=۲.۸۵۹، p=۰.۰۰۴) و مدل مربوطه با ضریب تعیین تعدیل‌شده ۰.۶۴۰ معنادار بود (F=۹۳.۴۶۳، p<۰.۰۰۱). همچنین خالص وضعیت باز ارزی اثر مثبت و معناداری بر بازده حقوق صاحبان سهام نشان داد (β=۰.۰۳۰، t=۲.۴۵۱، p=۰.۰۱۴) و مدل دوم نیز معنادار بود (Adjusted R^2=۰.۲۱۹، F=۵.۳۱۶، p=۰.۰۰۲). در مدل سوم، خالص وضعیت باز ارزی تأثیر مثبت و معناداری بر سود خالص داشت (β=۰.۴۳۴، t=۳.۲۸۳، p=۰.۰۰۱) و مدل با ضریب تعیین تعدیل‌شده ۰.۴۰۷ از معناداری آماری برخوردار بود (F=۲۶.۸۶۶، p<۰.۰۰۱). بنابراین، در هر سه شاخص عملکرد مالی، افزایش خالص وضعیت باز ارزی با بهبود عملکرد مالی بانک‌ها همراه بود. یافته‌ها نشان می‌دهد وضعیت ارزی بانک‌ها و نحوه مدیریت اقلام ارزی ترازنامه، به‌ویژه در فرایند تسعیر ارز، می‌تواند به‌طور معناداری سودآوری و کارایی مالی بانک‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. ازاین‌رو، مدیریت منسجم ریسک ارزی، نظارت مستمر بر وضعیت باز ارزی، استفاده از رویه‌های استاندارد و شفاف برای تسعیر دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی و هماهنگی این رویه‌ها با مقررات بانک مرکزی می‌تواند در کاهش پیامدهای نامطلوب نوسانات نرخ ارز و ارتقای عملکرد مالی بانک‌ها مؤثر باشد.

کلیدواژگان: تسعیر ارز؛ عملکرد مالی بانک‌ها؛ خالص وضعیت باز ارزی؛ بازده دارایی‌ها؛ بازده حقوق صاحبان سهام؛ سود خالص.

شیوه استناددهی: کیارستمی، بهاره. (۱۴۰۵). تأثیر اقلام ارزی ترازنامه و سود و زیان بر عملکرد مالی بانک‌ها با تأکید بر فرایند تسعیر ارز. *حسابداری، امور مالی و هوش محاسباتی*، ۴(۳)، ۱۹-۱.

مجوز و حق نشر: © ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

مقدمه

نظام بانکی یکی از مهم‌ترین اجزای ساختار مالی هر اقتصاد است و عملکرد آن از طریق تجهیز منابع، تخصیص اعتبارات، تسهیل مبادلات، انتقال سیاست‌های پولی و مدیریت ریسک‌های مالی، آثار گسترده‌ای بر فعالیت‌های اقتصادی برجای می‌گذارد. در این میان، ترازنامه بانک صرفاً یک صورت مالی برای انعکاس وضعیت دارایی‌ها و بدهی‌ها نیست، بلکه تصویری فشرده از ساختار تأمین مالی، ترکیب دارایی‌ها، مواجهه بانک با ریسک‌های مختلف و نحوه واکنش آن به تحولات پولی، ارزی و اعتباری ارائه می‌دهد. از این منظر، کیفیت و ترکیب اقلام ترازنامه می‌تواند بر سودآوری، نقدینگی، کفایت سرمایه و توان بانک در ایفای تعهدات اثرگذار باشد. ادبیات کلاسیک مدیریت ترازنامه بانک نیز از دیرباز بر ضرورت هماهنگی پویای دارایی‌ها و بدهی‌ها برای دستیابی هم‌زمان به اهداف سودآوری، نقدینگی و کنترل ریسک تأکید داشته است؛ به‌گونه‌ای که تصمیمات مربوط به ترکیب ترازنامه باید در قالب یک چارچوب پویا و با توجه به تغییرات محیط مالی اتخاذ شوند (Brodt, 1978). در رویکردهای جدیدتر نیز بانک به‌عنوان نهادی در نظر گرفته می‌شود که فعالیت‌های آن از مرزهای سنتی ترازنامه فراتر رفته و مجموعه‌ای از تعاملات درون‌ترازنامه‌ای و برون‌ترازنامه‌ای، الزامات تنظیم‌گری، سیاست‌های پولی و تحولات بازارهای مالی را در بر می‌گیرد؛ ازاین‌رو، تحلیل عملکرد بانک بدون توجه به نحوه شکل‌گیری و تعدیل اقلام ترازنامه، تصویر کاملی از واقعیت اقتصادی آن ارائه نمی‌کند (Buchak et al., 2024).

ساختار ترازنامه بانک‌ها به دلیل ماهیت واسطه‌گری مالی آنها، نسبت به بنگاه‌های غیرمالی از پیچیدگی بیشتری برخوردار است. دارایی‌های بانک عمدتاً از تسهیلات، مطالبات، سرمایه‌گذاری‌ها، وجوه نقد و دارایی‌های ارزی تشکیل می‌شوند و در مقابل، سپرده‌ها، بدهی‌های بین‌بانکی، تعهدات و حقوق صاحبان سهام مهم‌ترین اجزای سمت بدهی و سرمایه هستند. در کنار این اقلام، فعالیت‌های برون‌ترازنامه‌ای نیز می‌توانند بر ریسک و کارایی بانک تأثیرگذار باشند و در برخی موارد، پیوندی درون‌زا میان ریسک اعتباری، ریسک نقدینگی و تعهدات خارج از ترازنامه ایجاد کنند. مطالعات تجربی نشان داده‌اند که گسترش فعالیت‌های برون‌ترازنامه‌ای ممکن است الگوی ریسک‌پذیری بانک را دگرگون سازد و بر روابط میان نقدینگی، اعتبار و سودآوری اثر بگذارد (Basheer et al., 2021). همچنین شواهد مربوط به بانک‌های تجاری نشان می‌دهد که مواجهه‌های برون‌ترازنامه‌ای از طریق تأثیرگذاری بر کارایی عملیاتی و تخصیصی بانک‌ها، بخشی از عملکرد مالی آنها را توضیح می‌دهد (Kumar, 2020). در نظام بانکی ایران نیز نقش اقلام خارج از ترازنامه در سازوکار انتقال سیاست پولی و رفتار اعتباری بانک‌ها مورد توجه قرار گرفته و نشان داده شده است که کانال‌های غیرمستقیم ترازنامه‌ای می‌توانند بر نحوه انتقال سیاست‌های پولی به عرضه تسهیلات اثرگذار باشند (Shahchera & Taheri, 2016). بنابراین، تحلیل عملکرد مالی بانک مستلزم توجه هم‌زمان به ترکیب دارایی‌ها و بدهی‌ها، تعهدات خارج از ترازنامه و ریسک‌هایی است که از تغییر ارزش این اقلام ناشی می‌شوند.

یکی از مهم‌ترین ابعاد مدیریت ترازنامه، نحوه تعدیل اقلام آن در مواجهه با شوک‌های اقتصادی، الزامات سرمایه‌ای و تغییر شرایط بازار است. بانک‌ها در پاسخ به تغییرات محیطی ممکن است ترکیب دارایی‌ها، منابع تأمین مالی، سطح سرمایه و نسبت‌های ترازنامه‌ای خود را تغییر دهند. اهمیت سیستمی بانک نیز می‌تواند بر شدت و سرعت این تعدیلات اثرگذار باشد، زیرا بانک‌های بزرگ‌تر یا دارای اهمیت سیستمی معمولاً با محدودیت‌ها و انگیزه‌های متفاوتی در مدیریت سرمایه و ساختار ترازنامه روبه‌رو هستند (Bakkar et al., 2023). از سوی دیگر، کیفیت دارایی‌های بانک و به‌ویژه وضعیت مطالبات، می‌تواند به‌طور مستقیم بر ارزش اقلام ترازنامه و در نهایت بر عملکرد مالی اثر بگذارد. در مطالعات مرتبط با مطالبات غیرجاری نشان داده شده است که افزایش مطالبات غیرجاری نه‌تنها کیفیت دارایی‌ها را کاهش می‌دهد، بلکه از طریق افزایش ذخایر، کاهش درآمد و تضعیف توان اعتباری، آثار نامطلوبی بر ترازنامه بانک ایجاد می‌کند (Erdoğdu, 2015). در ایران نیز طبقه‌بندی مطالبات و تجدید ساختار یا امهال بدهی‌ها دارای پیامدهای حسابداری مشخصی برای ترازنامه بانک‌هاست و نحوه شناسایی مطالبات می‌تواند بر نمایش وضعیت مالی و ارزیابی کیفیت دارایی‌های بانکی تأثیر بگذارد (Kiani Ghalehno & Davarpanah, 2022). این ملاحظات نشان می‌دهند که هرگونه ارزیابی عملکرد مالی بانک‌ها باید با شناخت دقیق ماهیت اقلام ترازنامه‌ای و تغییرات ارزش آنها همراه باشد.

رابطه ترازنامه بانک با سیاست پولی نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. سیاست‌های پولی از طریق تغییر نرخ‌های سود، پایه پولی، ذخایر قانونی، نقدینگی و شرایط اعتباری، ساختار دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها را دستخوش تغییر می‌کنند و در مقابل، وضعیت ترازنامه‌ای بانک‌ها می‌تواند بر شدت و نحوه انتقال این سیاست‌ها به بخش واقعی اقتصاد اثر

کیارستمی

بگذارد. در چارچوب شتاب‌دهنده مالی، وضعیت ترازنامه بنگاه‌ها و سیاست‌های وام‌دهی بانک‌ها در تقویت یا تضعیف شوک‌های اقتصادی نقش اساسی دارند و محدودیت‌های ترازنامه‌ای می‌توانند چرخه‌های اعتباری را تشدید کنند (Hall & Vila Wetherilt, 2017). در ایران نیز ارزیابی آثار ترازنامه‌ای سیاست‌های پولی نشان داده است که تغییر ابزارها و سیاست‌های پولی می‌تواند از طریق ترازنامه شبکه بانکی بر متغیرهای کلان اقتصادی اثرگذار باشد (Parvin et al., 2014). بررسی اثرگذاری سیاست پولی مبتنی بر نسبت سپرده قانونی نیز مؤید آن است که تغییر در الزامات ذخیره‌ای، ساختار منابع و مصارف بانک‌ها را تحت تأثیر قرار داده و در نهایت پیامدهایی برای ترازنامه شبکه بانکی ایجاد می‌کند (Gholi Baglou, 2021). بر همین اساس، ترازنامه بانک نه‌تنها نتیجه تصمیمات داخلی بانک، بلکه بازتابی از سیاست‌های پولی، شرایط کلان اقتصادی و تحولات بازارهای مالی است.

در کنار سیاست پولی، فرایند خلق پول بانکی نیز ارتباط مستقیمی با ساختار ترازنامه دارد. عملیات بانکی از طریق ثبت‌های حسابداری مربوط به اعطای تسهیلات، دریافت سپرده‌ها، تسویه تعهدات و انتقال وجوه، بر حجم پول و ساختار دارایی‌ها و بدهی‌های شبکه بانکی اثر می‌گذارد. پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه ثبت‌های حسابداری بانک‌ها نشان داده‌اند که نحوه شناسایی و ثبت عملیات بر مبنای نقدی یا تعهدی می‌تواند در تحلیل سازوکار خلق پول و تغییرات ترازنامه اهمیت داشته باشد (Reisi et al., 2023). از سوی دیگر، وجود دارایی‌های موهوم یا اقلامی که ارزش اقتصادی آنها با ارزش ثبت‌شده تفاوت دارد، می‌تواند تصویری غیرواقعی از وضعیت مالی بانک ارائه کند و حذف یا اصلاح چنین اقلامی، پیامدهایی برای حجم پول و سایر متغیرهای کلان در پی داشته باشد (Samsami et al., 2023). این مسئله به‌ویژه در شرایط تورمی و بی‌ثباتی مالی اهمیت می‌یابد، زیرا تغییر ارزش دارایی‌ها و بدهی‌ها ممکن است باعث ایجاد شکاف میان ارزش دفتری و ارزش اقتصادی اقلام ترازنامه شود. بنابراین، کیفیت اندازه‌گیری، شناسایی و تسعیر اقلام مالی از عناصر بنیادی در ارزیابی واقعی عملکرد بانک‌ها محسوب می‌شود.

یکی از حوزه‌هایی که این مسئله را به‌صورت برجسته آشکار می‌کند، اقلام ارزی ترازنامه است. بانک‌هایی که در عملیات ارزی، تأمین مالی خارجی، سپرده‌های ارزی، تسهیلات ارزی یا نگهداری دارایی‌ها و بدهی‌های مبتنی بر ارز خارجی فعالیت دارند، به‌طور مستقیم در معرض تغییرات نرخ ارز قرار می‌گیرند. در چنین شرایطی، اختلاف میان دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی بانک، خالص وضعیت باز ارزی را شکل می‌دهد و تغییر نرخ ارز می‌تواند ارزش ریالی این موقعیت را افزایش یا کاهش دهد. در نتیجه، نوسان نرخ ارز ممکن است از طریق سود یا زیان ناشی از تسعیر، بر سود خالص، بازده دارایی‌ها و بازده حقوق صاحبان سهام اثر بگذارد. چنانچه ساختار دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی متوازن نباشد، نوسانات نرخ ارز می‌تواند ریسک ترازنامه‌ای بانک را تشدید کند. این موضوع با منطق کلی مدیریت ترازنامه سازگار است که بر ضرورت هماهنگ‌سازی سررسید، نوع ارز، ساختار بازده و ماهیت تعهدات تأکید دارد (Brodt, 1978). از منظر جدیدتر، نیز محدود کردن تحلیل بانک به اقلام سنتی ترازنامه ممکن است بخشی از مواجهه واقعی بانک با ریسک‌های مالی را پنهان کند؛ زیرا مقررات، قراردادها، فعالیت‌های واسطه‌ای و تغییرات بازار می‌توانند به‌طور هم‌زمان بر وضعیت مالی بانک اثرگذار باشند (Buchak et al., 2024).

فرایند تسعیر ارز در این میان اهمیت اساسی دارد. تسعیر ارز به تبدیل ارزش دارایی‌ها، بدهی‌ها، درآمدها و هزینه‌های ارزی به واحد پول گزارشگری اشاره دارد و از آنجا که نرخ‌های ارز در طول زمان تغییر می‌کنند، این فرایند می‌تواند به شناسایی سود یا زیان منجر شود. در محیط‌هایی که نوسانات نرخ ارز شدید است، سود و زیان تسعیر می‌تواند سهم قابل‌ملاحظه‌ای از تغییرات سود حسابداری بانک را توضیح دهد. به‌ویژه اگر بانک دارای خالص وضعیت باز ارزی مثبت یا منفی قابل‌توجهی باشد، تغییر نرخ ارز می‌تواند بدون تغییر اساسی در حجم فعالیت عملیاتی بانک، ارزش ریالی دارایی‌ها و بدهی‌ها و در نتیجه شاخص‌های عملکرد مالی را تغییر دهد. ازاین‌رو، سود گزارش‌شده بانک ممکن است نه‌تنها بازتاب درآمد عملیاتی و کیفیت تخصیص منابع، بلکه متأثر از تغییر ارزش پول و قواعد تسعیر اقلام ارزی باشد. این مسئله ضرورت تفکیک اثر واقعی عملیات بانکی از اثرات ناشی از تجدید ارزیابی یا تسعیر اقلام مالی را برجسته می‌سازد و برای سهامداران، ناظران و سیاست‌گذاران اهمیت دارد؛ زیرا اتکای صرف به سود اسمی بدون توجه به منشأ آن می‌تواند ارزیابی نادرستی از کیفیت عملکرد بانک ایجاد کند.

از سوی دیگر، تحولات فناورانه در حوزه پول و پرداخت نیز مفهوم ترازنامه و مواجهه ارزی بانک‌ها را پیچیده‌تر کرده است. توسعه پول‌های دیجیتال بانک مرکزی می‌تواند بر ساختار بدهی‌های بانک مرکزی و بانک‌های تجاری، ترکیب سپرده‌ها و نحوه واسطه‌گری مالی اثر بگذارد. طراحی پول دیجیتال بانک مرکزی از منظر اصول طراحی و آثار ترازنامه‌ای نیازمند توجه دقیق به نحوه جایگزینی یا تکمیل سپرده‌های بانکی، ذخایر و سایر اشکال پول است (Kumhof & Noone, 2018). در سال‌های اخیر، توسعه رمزارزها و ارزهای

دیجیتال نیز مرز میان دارایی مالی، ابزار پرداخت و ذخیره ارزش را تا حدی تغییر داده و پرسش‌های جدیدی درباره تأثیر این ابزارها بر فناوری‌های پولی و ساختار فعالیت بانکی ایجاد کرده است (Nejad Moghadam, 2025). مطالعات تطبیقی نیز نشان می‌دهند که ارزهای دیجیتال می‌توانند الگوهای سنتی بانکداری و ابزارهای سیاست پولی را تحت تأثیر قرار دهند و بانک‌ها را ناگزیر سازند تا مدیریت ترازنامه، نقدینگی و ریسک خود را با محیط پولی جدید سازگار کنند (Sabeghat, 2025). همچنین، پذیرش ارزهای دیجیتال از سوی کاربران به مجموعه‌ای از عوامل فناورانه، رفتاری، نهادی و اقتصادی وابسته است و گسترش این ابزارها می‌تواند در آینده ساختار تقاضا برای خدمات بانکی و اشکال نگهداری ارزش را تغییر دهد (Singh & Yadav, 2025).

ارتباط بازارهای ارز و دارایی‌های دیجیتال با سیاست پولی نیز اهمیت روزافزونی یافته است. شواهد جدید حاکی از آن است که تصمیمات سیاست پولی بانک‌های مرکزی بزرگ می‌توانند بر قیمت و نوسان دارایی‌های رمزنگاری‌شده اثرگذار باشند و بدین ترتیب، دامنه اثر سیاست پولی از بازارهای سنتی مالی فراتر رود (Tosun & Uğurlu, 2025). این تحولات برای بانک‌ها از آن جهت مهم است که تغییر ترکیب دارایی‌های مالی، رفتار سپرده‌گذاران و مسیر انتقال شوک‌های پولی می‌تواند بر مدیریت نقدینگی و وضعیت ترازنامه اثر بگذارد. به بیان دیگر، اگرچه موضوع اصلی عملکرد بانک همچنان بر دارایی‌ها، بدهی‌ها، سرمایه و جریان‌های درآمدی استوار است، اما محیطی که این اقلام در آن ارزش‌گذاری می‌شوند، به‌طور مستمر در حال تغییر است. ظهور ابزارهای دیجیتال، تغییر الگوی انتقال سیاست پولی و افزایش پیوند میان بازارهای مختلف مالی، ضرورت توجه بیشتر به ریسک ارزش‌گذاری و ریسک ناشی از تغییر قیمت دارایی‌ها و ارزها را تقویت کرده است.

در اقتصاد ایران، اهمیت این موضوع به دلیل نوسانات نرخ ارز، وجود نرخ‌های متعدد ارزی در برخی دوره‌ها، تورم بالا و وابستگی بخشی از فعالیت‌های بانکی به منابع و مصارف ارزی دوچندان است. تفاوت میان نرخ‌های رسمی و بازار، تغییرات سریع ارزش پول ملی و مقررات مربوط به نحوه تسعیر دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی می‌توانند بر ارقام گزارش‌شده در صورت‌های مالی بانک‌ها تأثیر جدی بگذارند. در چنین فضایی، ارزیابی عملکرد بانک بر مبنای شاخص‌هایی مانند بازده دارایی‌ها، بازده حقوق صاحبان سهام و سود خالص، بدون لحاظ کردن اثر اقلام ارزی و سود و زیان تسعیر، ممکن است به استنتاج‌های ناقص منجر شود. از طرف دیگر، آثار ترازنامه‌ای سیاست پولی و تغییرات ذخایر و منابع بانک‌ها در ایران نیز نشان داده است که ساختار ترازنامه شبکه بانکی نسبت به تحولات سیاستی حساس است (Gholi Baglou, 2021; Parvin et al., 2014). همچنین، چگونگی شناسایی حسابداری عملیات و کیفیت دارایی‌های ثبت‌شده در ترازنامه می‌تواند بر ارزیابی قدرت مالی بانک و حتی سازوکار خلق پول اثرگذار باشد (Reisi et al., 2023; Samsami et al., 2023). بنابراین، در محیط بانکی ایران، اثرگذاری متغیرهای ارزی بر عملکرد مالی باید در بستری گسترده‌تر از ساختار ترازنامه، سیاست پولی و قواعد حسابداری تحلیل شود.

از منظر عملکرد مالی، بازده دارایی‌ها نشان می‌دهد که بانک تا چه اندازه توانسته است از منابع و دارایی‌های در اختیار خود برای ایجاد سود استفاده کند، در حالی که بازده حقوق صاحبان سهام میزان بازده ایجادشده برای مالکان بانک را منعکس می‌سازد و سود خالص نیز نتیجه نهایی تعامل درآمدها، هزینه‌ها، زیان‌ها و سودهای شناسایی‌شده در دوره مالی است. نوسان ارزش اقلام ارزی می‌تواند هر سه شاخص را دستخوش تغییر کند. برای مثال، افزایش ارزش ریالی خالص دارایی‌های ارزی در صورت وجود موقعیت باز مثبت می‌تواند سود تسعیر ایجاد کرده و به افزایش سود خالص و در ادامه بهبود بازده دارایی و حقوق صاحبان سهام منجر شود؛ در مقابل، وضعیت باز منفی ممکن است با افزایش نرخ ارز، هزینه یا زیان بیشتری بر بانک تحمیل کند. این رابطه البته به ساختار سرمایه، اندازه بانک، ترکیب دارایی‌ها، نحوه تأمین مالی و سیاست مدیریت ریسک وابسته است. مطالعات مرتبط با ساختار سرمایه بانک‌ها نشان می‌دهند که ویژگی‌های ترازنامه‌ای و اهمیت سیستمی می‌تواند رفتار تعدیلی بانک‌ها را تحت تأثیر قرار دهد (Bakkar et al., 2023)، در حالی که بررسی هم‌زمان ریسک نقدینگی، اعتباری و فعالیت‌های خارج از ترازنامه نیز بر ماهیت چندبعدی ریسک بانکی تأکید دارد (Basheer et al., 2021). ازاین‌رو، تحلیل اثر خالص وضعیت باز ارزی باید در قالب مدلی انجام شود که متغیرهای ساختاری مهم بانک را نیز کنترل کند.

با وجود گسترش مطالعات مربوط به ترازنامه بانک‌ها، سیاست پولی، مطالبات، فعالیت‌های برون‌ترازنامه‌ای، پول دیجیتال و مدیریت ریسک، تمرکز مستقیم بر نقش اقلام ارزی ترازنامه و سود و زیان ناشی از تسعیر ارز در تبیین شاخص‌های عملکرد مالی بانک‌ها همچنان نیازمند شواهد تجربی بیشتری است. بخشی از ادبیات بر آثار ترازنامه‌ای سیاست پولی تمرکز کرده است (Hall & Vila Wetherilt, 2017; Shahchera & Taheri, 2016)، بخشی دیگر به کیفیت دارایی‌ها، مطالبات و تعدیلات ترازنامه پرداخته است

(Erdoğdu, 2015; Kiani Ghalehno & Davarpanah, 2022) و گروهی نیز نقش فعالیت‌های برون‌ترازنامه‌ای و کارایی بانک را بررسی کرده‌اند (Kumar, 2020). در عین حال، تحولات جدید در حوزه پول دیجیتال و دارایی‌های رمزنگاری‌شده نیز افق‌های تازه‌ای برای تحلیل تغییرات ترازنامه‌ای و سیاست پولی ایجاد کرده‌اند (Kumhof & Noone, 2018; Nejad Moghadam, 2025; Sabeghat, 2025; Singh & Yadav, 2025; Tosun & Uğurlu, 2025). با این حال، برای بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی کمی و هم‌زمان تأثیر خالص وضعیت باز ارزی بر بازده دارایی‌ها، بازده حقوق صاحبان سهام و سود خالص می‌تواند به پر کردن بخشی از این خلأ کمک کند و اطلاعات مفیدی برای مدیران بانک‌ها، سرمایه‌گذاران، حسابرسان، نهادهای ناظر و سیاست‌گذاران فراهم آورد.

بر این اساس، هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر اقلام ارزی ترازنامه و سود و زیان بانک‌ها، با تمرکز بر خالص وضعیت باز ارزی، بر عملکرد مالی بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران در فرایند تسعیر ارز است.

روش پژوهش و مواد

پژوهش حاضر از نظر هدف، به دسته تحقیقات کاربردی و از نظر روش و ماهیت، از نوع همبستگی می‌باشد.جامعه مورد تحقیق، شامل کلیه بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است که به‌طور مستمر از سال ۱۳۹۳ الی ۱۴۰۲ در بورس فعال بوده‌اند و نمونه مورد بررسی شامل بانک‌های شهر، کارآفرین، گردشگری، اقتصاد نوین، سامان، سرمایه، آینده، صادرات، ملت، پارسیان، پاسارگاد، پست‌بانک، تجارت، خاورمیانه، دی و سینا است. (جدول۱).

جدول ۱: تعیین حجم جامعه آماری

ردیف	شرایط	تعداد حذف از نمونه	باقیمانده
۱	از سال ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲ در بورس حضور داشته باشند.	۰	۲۴
۲	به منظور قابل مقایسه بودن اطلاعات، سال مالی بانک منتهی به ۲۹ اسفند ماه باشد.	۰	۲۴
۳	وقفه معاملاتی بیش از ۶ ماه نداشته باشند.	۱	۲۳
۴	داده‌ها در طول دوره تحقیق، در دسترس باشد.	۲	۲۱
۵	مشمول ادغام نشده باشند.	۵	۱۶

سه مدل رگرسیونی به شرح ذیل برای دستیابی به پاسخ سؤال پژوهش طراحی شده و نتایج آن بر اساس آزمون‌های آماری تفسیر می‌گردد:

مدل اول

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 NOCP_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 ER_{it} + \varepsilon_{it}$$

مدل دوم

$$ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 NOCP_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 ER_{it} + \varepsilon_{it}$$

مدل سوم

$$\text{Net Profit}_{it} = \beta_0 + \beta_1 NOCP_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 ER_{it} + \varepsilon_{it}$$

متغیرهای مستقل

خالص وضعیت باز ارزی (NOCP): خالص وضعیت باز هر ارز، از مابه‌التفاوت معادل ریالی مجموع دارایی‌های مؤسسه اعتباری و تعهدات مشتریان آن به هر ارز با معادل ریالی مجموع بدهی‌ها و تعهدات مؤسسه اعتباری به همان ارز، به‌دست می‌آید و از مجموع خالص وضعیت باز ارزی هر ارز، خالص وضعیت باز ارزی کلیه‌ی ارزها به دست می‌آید .برای پاسخ به سؤال پژوهش، خالص وضعیت باز ارزی متغیر مستقل مدل‌های اول و دوم و سوم پژوهش می‌باشد.

متغیرهای وابسته

بازده دارایی‌ها (ROA): این، نسبت معیار ارزیابی سود به ازای هر واحد سرمایه‌گذاری در دارایی‌ها است. رایج‌ترین تعریف این نسبت به‌صورت زیر است (خوش طینت ، ۱۳۹۲):

$$\text{ROA} = \frac{\text{سود خالص}}{\text{مجموع دارایی ها}}$$

برای پاسخ به سؤال پژوهش، بازده دارایی‌ها متغیر وابسته مدل اول پژوهش می‌باشد.

بازده حقوق صاحبان سهام (ROE): این نرخ، نرخ بازده حقوق صاحبان است و نشان می‌دهد که سهامداران چه بازدهی کسب کرده‌اند؟ از آنجا که هدف اصلی مدیریت، منتفع کردن سهامداران است، با یک رویکرد حسابداری می‌توان ROE را معیار نهایی ارزیابی عملکرد شرکت دانست. این نسبت به‌صورت زیر تعریف می‌شود (خوش طینت ، ۱۳۹۲):

$$\text{ROE} = \frac{\text{سود خالص}}{\text{مجموع حقوق صاحبان سهام}}$$

برای پاسخ به سؤال پژوهش، بازده حقوق صاحبان سهام متغیر وابسته مدل دوم پژوهش می‌باشد.

سود خالص (Net Profit): در حسابداری، به میزان سود باقی‌مانده یک شرکت، سود خالص گفته می‌شود که پس از کسر نمودن مجموع بهای کالای فروخته شده، هزینه‌های عملیاتی، مالیات از مجموع درآمدها در طول یک دوره حسابرسی، عاید آن شرکت می‌گردد.

متغیرهای کنترلی

اندازه بانک: اندازه از طرق مختلفی مانند بر حسب فروش و بر حسب دارایی‌ها محاسبه می‌شود که در این پژوهش، از طریق دارایی‌ها محاسبه شده است؛ یعنی لگاریتم کل دارایی‌ها به‌عنوان معیار سنجش اندازه بانک می‌باشد (نیکخو ، ۱۳۹۹).

نسبت مالکانه: نشان می‌دهد که چه مقدار از دارایی‌های شرکت مربوط به حقوق صاحبان سهام شرکت است. به عبارت دیگر، همان‌طور که از نام نسبت مالکانه می‌توان متوجه شد، این نسبت نشان می‌دهد که از کل دارایی‌های شرکت، چه مقدار مربوط به مالکان شرکت است؟ بنابراین، با محاسبه نسبت مالکانه برای شرکت‌ها متوجه می‌شویم که چه مقدار از دارایی‌های شرکت متعلق به خود شرکت است و چه مقدار از آنها از طریق بدهی‌ها تأمین شده است؟ این نسبت به‌صورت زیر تعریف می‌گردد (خوش طینت ، ۱۳۹۲):

$$\text{نسبت مالکانه} = \frac{\text{حقوق صاحبان سهام}}{\text{کل دارایی ها}}$$

ابزارهای مورد استفاده در این پژوهش، شامل بانک‌های اطلاعاتی، داده‌های استخراج‌شده از بورس، پایان‌نامه‌ها، مقالات داخلی و خارجی، منابع اینترنتی معتبر و نرم‌افزار ره‌آورد نوین می‌باشند که پس از پردازش در EXCEL، با استفاده از نرم‌افزار EVIWES۱۲ تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها

داده‌ها به‌صورت پانلی، گردآوری و با استفاده از اطلاعات ۱۶ بانک (۱۶۰ مشاهده سال–بانک) تجزیه‌وتحلیل شده‌اند. جدول آمار توصیفی متغیرهای پژوهش به شرح ذیل می باشد.

جدول ۲: آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	نماد متغیرها	میانگین	میانه	بیشترین	کمترین	انحراف معیار
خالص وضعیت باز ارزی	NOP	۷۹۲۸۸/۳۶	۴۹۳۷/۵۴۰	۱۳۲۲۵۷۵	-۱۶۹۰۶۸/۱	۲۱۸۲۳۶/۷
تفاوت نرخ ارز بانک مرکزی با بازار آزاد	DCBER	-۳۰۰۰۳/۷۰	-۵۲۵۱	۱۴۵۰	-۱۷۲۶۹۸	۵۳۲۷۵/۷۴
بازده دارایی	ROA	-۳/۶۷۳	۰/۵۷۰	۷/۰۴۰	-۶۲/۶۱۰	۱۳/۴۸۶
بازده سرمایه	ROE	۱۱/۹۲۸	۱۹/۶۳۵	۳۶۰/۴۹۰	-۷۹۴/۷۵۰	۱۱۲/۴۲۲
سود خالص	Net Profit	۱۵۴۸۱	۲۳۲۷/۳۱۵	۹۷۱۶۴۷/۴	-۳۵۳۴۷۴/۲	۱۲۲۵۴۲/۲
اندازه شرکت	SIZE	۸/۸۱۰	۸/۸۸۷	۱۲/۰۲۷	۱/۴۷۱	۱/۷۶۰

نسبت مالکانه	ER	۰/۳۸۲	۰/۰۶۸	۷/۶۵۴	۰/۰۰۱	۱/۱۰۸
اهرم ارزی	CURR_LEV	۰/۹۹۴	۰/۹۹۹	۱/۰۰۳	۰/۳۴۶	۰/۰۵۹

طبق نتایج ارائه شده در جدول(۳)، سطح معنی‌داری آزمون برای تمامی متغیرهای تحقیق کمتر از ۰/۰۵ بوده است. بنابراین، فرضیه وجود ریشه واحد در سری‌های زمانی رد می‌شود و می‌توان نتیجه گرفت که داده‌ها مانا هستند.

جدول ۳: نتایج آزمون مانایی متغیرهای تحقیق

متغیرهای پژوهش	نماد متغیرها	آماره	سطح معناداری	نتیجه
خالص وضعیت باز ارزی	NOP	-۱۵/۶۹۴	۰/۰۰۰	مانا است
تفاوت نرخ ارز بانک مرکزی با بازار آزاد	DCBER	-۴۶/۲۳۰	۰/۰۰۰	مانا است
بازده دارایی	ROA	-۳/۰۶۸	۰/۰۰۱	مانا است
بازده سرمایه	ROE	-۳۵/۷۳۰	۰/۰۰۰	مانا است
سود خالص	Net Profit	-۳/۳۶۵	۰/۰۰۰	مانا است
اندازه شرکت	SIZE	-۷/۰۳۸	۰/۰۰۰	مانا است
نسبت مالکانه	ER	-۴/۱۲۱	۰/۰۰۰	مانا است
اهرم ارزی	CURR_LEV	-۳۱/۸۰۹	۰/۰۰۰	مانا است

نتایج این آزمون که در جدول (۳) آمده، نشان می‌دهد که مقادیر دوربین–واتسون در بازه ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارند. این نتایج بیانگر آن است که در مدل‌های پژوهش، مشکلی از نظر خودهمبستگی سریالی وجود ندارد.

جدول ٤: نتایج آزمون خود همبستگی

مدل پژوهش	آماره دوربین واتسون	خود همبستگی
مدل رگرسیونی ۱)	۱/۶۱۸	ندارد
مدل رگرسیونی ۲)	۱/۷۸۲	ندارد
مدل رگرسیونی ۳)	۱/۹۷۳	ندارد

جدول ٥: نتایج آزمون‌های چاو و هاسمن

مدل پژوهش	آزمون	آماره	سطح معناداری	روش تأیید شده
مدل رگرسیونی ۱)	مقدار آماره X^2آزمون چاو	۱۵/۷۱۲	۰/۰۰	داده‌های تابلویی
	آزمون هاسمن	۱۳/۰۱۶	۰/۰۰۴	اثرات ثابت
مدل رگرسیونی ۲)	مقدار آماره X^2آزمون چاو	۲/۱۴۳	۰/۰۱۳	داده‌های تابلویی
	آزمون هاسمن	۲/۳۴۵	۰/۵۰۳	اثرات تصادفی
مدل رگرسیونی ۳)	مقدار آماره X^2آزمون چاو	۲/۸۸۷	۰/۰۰۰	داده‌های تابلویی
	آزمون هاسمن	۵/۵۵۰	۰/۱۳۵	اثرات تصادفی

همان‌طور که در جدول (۵) مشاهده می‌شود، با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون هاسمن برای مدل (۱) پژوهش کمتر از سطح خطای ۵ درصد است، بنابراین فرض صفر H_0 رد شده و مدل اثرات ثابت انتخاب می‌شود. ولی برای مدل های ۲ و ۳ و ۴ پژوهش اثرات تصادفی انتخاب می گردد.

در جدول (۶) ،(۷) و (۸) نتایج آزمون پژوهش با استفاده از مدل رگرسیونی به نمایش گذاشته شده است. این نتایج نشان می‌دهد که آماره F مدل از نظر آماری بهینه است و با توجه به اینکه مقدار احتمال آماره F کمتر از سطح خطای ۵ درصد است، مدل کلی از اعتبار بالایی برخوردار است. ضریب تعیین تعدیل شده نیز به ترتیب نشان می‌دهد که ۶۴، ۲۲ و ۴۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای توضیحی مدل تبیین می‌شود.

جدول ٦: نتایج آزمون (متغیر وابسته: بازده دارایی)

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 NOP_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 ER_{it} + \varepsilon_{it}$$

متغیرها	علامت اختصاری	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	سطح معناداری
مقدار ثابت	β_0	−۱۱/۸۶۰	۲/۰۹۲	−۵/۶۶۷	۰/۰۰۰
خالص وضعیت باز ارزی	NOP	۰/۵۲۷	۰/۱۸۴	۲/۸۵۹	۰/۰۰۴
اندازه شرکت	SIZE	۱/۲۵۳	۰/۲۱۵	۵/۸۰۶	۰/۰۰۰
نسبت مالکانه	ER	۰/۲۱۷	۰/۰۶۸	۳/۱۷۰	۰/۰۰۱
ضریب تعیین		۰/۶۵۰			
ضریب تعیین تعدیل‌شده		۰/۶۴۰			
آماره F		۹۳/۴۶۳			
سطح معناداری آماره F		۰/۰۰۰			

با استفاده از اطلاعات جدول (۶) و معنی‌دار بودن کل مدل می‌توان گفت که خالص وضعیت باز ارزی بر بازده دارایی تأثیر مثبت و معناداری دارد. به عبارتی ضریب متغیر خالص وضعیت باز ارزی ۰/۵۲۷ می‌باشد که سطح معنی‌داری به‌دست آمده برای این ضریب، ۰/۰۰۴ است که کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ (سطح اطمینان ۹۵٪) می‌باشد؛ با توجه به مطالب ذکرشده، خالص وضعیت باز ارزی بر بازده دارایی تأثیر مثبت و معناداری دارد.(جدول۶).

جدول ۷: نتایج آزمون (متغیر وابسته: بازده حقوق صاحبان سهام)

$$ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 NOP_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 ER_{it} + \varepsilon_{it}$$

متغیرها	علامت اختصاری	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	سطح معناداری
مقدار ثابت	β_0	۰/۹۱۶	۰/۰۴۷	۱۹/۲۴۶	۰/۰۰۰
خالص وضعیت باز ارزی	NOP	۰/۰۳۰	۰/۰۱۲	۲/۴۵۱	۰/۰۱۴
اندازه شرکت	SIZE	۱/۷۶۱	۲/۲۱۸	۰/۷۹۳	۰/۴۲۹
نسبت مالکانه	ER	−۲/۳۲۱	۰/۲۶۲	−۸/۸۵۰	۰/۰۰۰
ضریب تعیین		۰/۲۴۷			
ضریب تعیین تعدیل‌شده		۰/۲۱۹			
آماره F		۵/۳۱۶			
سطح معناداری آماره F		۰/۰۰۲			

برای آزمون این مدل رگرسیونی (۲) پژوهش، ضریب و معنی‌داری متغیر خالص وضعیت باز ارزی (NOP) مد نظر قرار می‌گیرد. بررسی سطح معنی‌داری (۰/۰۱۴) و مقدار آماره t متغیر خالص وضعیت باز ارزی (۲/۴۵۱) نشان می‌دهد که این متغیر در سطح خطای ۵ درصد دارای معناداری بر بازده سرمایه است و با توجه به مثبت بودن آماره t می‌توان نتیجه گرفت که خالص وضعیت باز ارزی تأثیر مثبت و معناداری بر بازده سرمایه دارد.(جدول۷).

جدول ۸: نتایج آزمون(متغیر وابسته: سود خالص)

$$Net\ Profit_{it} = \beta_0 + \beta_1 NOP_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 ER_{it} + \varepsilon_{it}$$

متغیرها	علامت اختصاری	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	سطح معناداری
مقدار ثابت	β_0	-۲۲۴۲۱۷/۷	۶۲۶۹۵/۶۴	-۳/۵۷۶	۰/۰۰۰
خالص وضعیت باز ارزی	NOP	۰/۴۳۴	۰/۱۳۲	۳/۲۸۳	۰/۰۰۱
اندازه شرکت	SIZE	۲۳۰۶۴/۳۸	۷۴۹۶/۱۲۷	۳/۰۷۶	۰/۰۰۲
نسبت مالکانه	ER	-۲۷۱۶/۲۵۳	۳۹۴۷۶/۷۶	-۰/۰۶۸	۰/۹۴۵
ضریب تعیین		۰/۴۲۲			
ضریب تعیین تعدیل‌شده		۰/۴۰۷			
آماره F		۲۶/۸۶۶			
سطح معناداری آماره F		۰/۰۰۰			

برای آزمون این مدل رگرسیونی (۳) پژوهش، ضریب و معنی‌داری متغیر خالص وضعیت باز ارزی (NOP) مد نظر قرار می‌گیرد. بررسی سطح معنی‌داری (۰/۰۰۱) و مقدار آماره t متغیر خالص وضعیت باز ارزی (۳/۲۸۳) نشان می‌دهد که این متغیر در سطح خطای ۵ درصد دارای معناداری بر سود خالص است و با توجه به مثبت بودن آماره t می‌توان نتیجه گرفت که خالص وضعیت باز ارزی، تأثیر مثبت و معناداری بر سود خالص دارد.(جدول۸).

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که خالص وضعیت باز ارزی اثر مثبت و معناداری بر هر سه شاخص اصلی عملکرد مالی بانک‌ها دارد. در مدل نخست، خالص وضعیت باز ارزی تأثیر مثبت و معناداری بر بازده دارایی‌ها داشت؛ به‌گونه‌ای که ضریب این متغیر برابر با ۰.۵۲۷ و سطح معناداری آن ۰.۰۰۴ بود و مدل توانست بخش قابل‌توجهی از تغییرات بازده دارایی‌ها را تبیین کند. در مدل دوم نیز خالص وضعیت باز ارزی اثر مثبت و معناداری بر بازده حقوق صاحبان سهام نشان داد و ضریب برآوردشده برای آن ۰.۰۳۰ با سطح معناداری ۰.۰۱۴ به دست آمد. افزون بر این، در مدل سوم، خالص وضعیت باز ارزی با ضریب ۰.۴۳۴ و سطح معناداری ۰.۰۰۱ اثر مثبت و معناداری بر سود خالص بانک‌ها داشت. در مجموع، این نتایج بیانگر آن است که افزایش خالص وضعیت باز ارزی، در شرایط مطالعه‌شده، با بهبود سودآوری و کارایی مالی بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران همراه بوده است. بنابراین، نحوه مدیریت اقلام ارزی ترازنامه و پیامدهای ناشی از تسعیر ارز را نمی‌توان پدیده‌ای صرفاً حسابداری تلقی کرد، بلکه این فرایند می‌تواند به‌طور مستقیم بر شاخص‌های اصلی عملکرد مالی بانک اثرگذار باشد.

اثر مثبت خالص وضعیت باز ارزی بر بازده دارایی‌ها را می‌توان بر اساس ماهیت دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی بانک تبیین کرد. هنگامی که ارزش ریالی دارایی‌های ارزی بانک، به‌ویژه در شرایط افزایش نرخ ارز، با سرعت بیشتری نسبت به تعهدات ارزی افزایش می‌یابد، ارزش خالص موقعیت ارزی بانک تقویت شده و سود ناشی از تسعیر می‌تواند درآمد گزارش‌شده را افزایش دهد. این افزایش سود نسبت به حجم دارایی‌ها، خود را در قالب بهبود بازده دارایی‌ها نشان می‌دهد. این یافته با دیدگاه مدیریت پویای ترازنامه سازگار است؛ زیرا در این رویکرد، ساختار دارایی‌ها و بدهی‌ها باید به نحوی مدیریت شود که تغییرات محیط مالی، علاوه بر کنترل ریسک، بتواند در جهت بهبود بازده بانک نیز مورد استفاده قرار گیرد (Brodt, 1978). در همین راستا، ادبیات جدید بانکداری نیز نشان می‌دهد که عملکرد بانک صرفاً تابع حجم دارایی‌ها و بدهی‌های ثبت‌شده نیست، بلکه نحوه ترکیب، ارزش‌گذاری و تعدیل این اقلام در برابر شوک‌های بازار بر توان درآمدزایی و عملکرد بانک اثر می‌گذارد (Buchak et al., 2024). بر این اساس، مثبت بودن رابطه خالص وضعیت باز ارزی با بازده دارایی‌ها می‌تواند ناشی از آن باشد که بانک‌هایی با مدیریت مناسب‌تر موقعیت‌های ارزی، از ظرفیت دارایی‌های ارزی خود برای ایجاد بازده بیشتر بهره برده‌اند.

نتیجه مربوط به بازده دارایی‌ها همچنین با مطالعاتی هم‌راستا است که بر نقش کیفیت و ترکیب ترازنامه در تعیین عملکرد بانک تأکید کرده‌اند. برای مثال، بررسی ساختار سرمایه و فرایند تعدیل ترازنامه بانک‌ها نشان داده است که رفتار بانک در تنظیم ترکیب دارایی‌ها، سرمایه و بدهی‌ها با عملکرد و ریسک‌پذیری آن ارتباط دارد (Bakkar et al.,

2023). در پژوهش حاضر نیز خالص وضعیت باز ارزی را می‌توان یکی از شاخص‌های مهم ترکیب ترازنامه دانست که به دلیل حساسیت مستقیم به نرخ ارز، قادر است ارزش دارایی‌ها و در نتیجه بازده حاصل از آنها را تغییر دهد. افزون بر این، مطالعات مربوط به مطالبات بانکی نشان می‌دهد که تغییر کیفیت و ارزش دارایی‌ها می‌تواند آثار مهمی بر ساختار ترازنامه و سودآوری بانک بر جای گذارد (Erdoğdu, 2015; Kiani Ghalehno & Davarpanah, 2022). اگرچه ماهیت مطالبات بانکی با اقلام ارزی متفاوت است، نقطه اشتراک این مطالعات با یافته حاضر آن است که تغییر ارزش اقتصادی اقلام دارایی می‌تواند مستقیماً شاخص‌های عملکرد مالی بانک را تحت تأثیر قرار دهد. بنابراین، اثر مثبت خالص وضعیت باز ارزی بر بازده دارایی‌ها را می‌توان در چارچوب گسترده‌تر اثر کیفیت، ترکیب و ارزش‌گذاری دارایی‌های ترازنامه‌ای بر عملکرد بانکی تفسیر کرد.

یافته دوم نشان داد که خالص وضعیت باز ارزی اثر مثبت و معناداری بر بازده حقوق صاحبان سهام دارد. این نتیجه نشان می‌دهد که آثار ناشی از موقعیت ارزی بانک فقط به سطح دارایی‌ها محدود نمی‌شود و می‌تواند بازده ایجادشده برای صاحبان سرمایه را نیز تغییر دهد. هنگامی که موقعیت باز ارزی مثبت باشد و تغییر نرخ ارز به افزایش خالص ارزش دارایی‌های ارزی و شناسایی سود منجر شود، سود قابل انتساب به صاحبان سهام افزایش یافته و در نتیجه بازده حقوق صاحبان سهام نیز تقویت می‌شود. چنین رابطه‌ای با این دیدگاه همخوان است که ساختار ترازنامه و نحوه تعدیل آن در برابر شرایط بازار، مستقیماً بر رابطه میان سودآوری و سرمایه بانک اثر می‌گذارد (Bakkar et al., 2023). بانک‌ها همواره میان استفاده از فرصت‌های سودآور و حفظ سطح قابل‌قبولی از سرمایه و ریسک تعادل برقرار می‌کنند و موقعیت‌های ارزی نیز بخشی از همین تصمیم ترازنامه‌ای محسوب می‌شوند. بنابراین، بانک‌هایی که ترکیب دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی خود را به‌گونه‌ای مدیریت کرده‌اند که خالص وضعیت باز ارزی آنها پیامد درآمدی مطلوب‌تری داشته باشد، می‌توانند بازده بیشتری برای صاحبان سهام ایجاد کنند.

در تبیین این یافته باید به نقش هم‌زمان ریسک و بازده نیز توجه کرد. افزایش خالص وضعیت باز ارزی، هرچند در دوره مورد مطالعه با افزایش بازده حقوق صاحبان سهام همراه بوده است، لزوماً به معنای آن نیست که افزایش نامحدود موقعیت باز ارزی مطلوب خواهد بود. موقعیت ارزی باز می‌تواند بانک را نسبت به نوسانات نرخ ارز حساس‌تر کند و در صورت تغییر جهت بازار، به زیان قابل‌توجه منجر شود. پژوهش‌های مربوط به ریسک‌های بانکی نشان داده‌اند که ریسک نقدینگی، ریسک اعتباری و فعالیت‌های خارج از ترازنامه دارای روابط درون‌زا هستند و تغییر در یکی از اجزای ساختار مالی بانک می‌تواند ریسک سایر بخش‌ها را نیز متأثر سازد (Basheer et al., 2021). همچنین فعالیت‌های خارج از ترازنامه می‌توانند از طریق تغییر کارایی و مواجهه بانک با ریسک، بر عملکرد آن اثر داشته باشند (Kumar, 2020). از این منظر، نتیجه مثبت مشاهده‌شده در پژوهش حاضر باید به‌عنوان بازده حاصل از مدیریت وضعیت ارزی در شرایط زمانی و نهادی مورد بررسی تفسیر شود، نه به‌عنوان تأیید افزایش بدون محدودیت مواجهه ارزی. مدیریت کارآمد ریسک ارزی زمانی ارزش‌آفرین است که بانک بتواند میان ظرفیت سودآوری موقعیت ارزی و خطر زیان ناشی از تغییرات نامطلوب نرخ ارز تعادل برقرار کند.

یافته سوم پژوهش نشان داد که خالص وضعیت باز ارزی اثر مثبت و معناداری بر سود خالص بانک‌ها دارد. این نتیجه از نظر منطق حسابداری و اقتصادی، ارتباط مستقیمی با فرایند تسعیر ارز دارد. زمانی که بانک دارای دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی باشد، تغییر نرخ ارز موجب تغییر ارزش ریالی این اقلام می‌شود. اگر ساختار ترازنامه به‌گونه‌ای باشد که تغییر نرخ ارز ارزش خالص دارایی‌های ارزی بانک را افزایش دهد، سود ناشی از تسعیر ارز در صورت‌های مالی شناسایی شده و سود خالص افزایش می‌یابد. اهمیت این نتیجه در آن است که بخشی از سود بانک می‌تواند نه از عملیات متعارف واسطه‌گری مالی، بلکه از تغییر ارزش اقلام ترازنامه‌ای ناشی شود. یافته حاضر با مطالعاتی همسو است که اهمیت ثبت‌های حسابداری و ساختار ترازنامه در شکل‌گیری نتایج مالی بانک را برجسته کرده‌اند. نحوه ثبت عملیات بانکی بر مبنای تعهدی یا نقدی و نحوه انعکاس اقلام مالی در ترازنامه می‌تواند بر ارزیابی عملکرد، خلق پول و وضعیت مالی بانک اثر بگذارد (Reisi et al., 2023). همچنین وجود یا اصلاح دارایی‌های غیرواقعی و تغییر ارزش اقلام ترازنامه‌ای می‌تواند پیامدهای قابل‌توجهی برای وضعیت مالی بانک و متغیرهای کلان اقتصادی داشته باشد (Samsami et al., 2023). بنابراین، سود خالص بانک باید با توجه به منشأ سود و میزان وابستگی آن به تغییرات ارزش‌گذاری اقلام ترازنامه‌ای تفسیر شود.

نتایج پژوهش را همچنین می‌توان در چارچوب ارتباط متقابل میان ترازنامه بانک و سیاست‌های پولی و ارزی تحلیل کرد. مطالعات انجام‌شده در ایران نشان داده‌اند که ابزارهای سیاست پولی می‌توانند از طریق تغییر ذخایر، منابع، اعتبارات و ساختار ترازنامه بانک‌ها بر عملکرد شبکه بانکی و متغیرهای اقتصادی اثر بگذارند (Gholi Baglou, 2021; Shahchera & Taheri, Parvin et al., 2014). از سوی دیگر، فعالیت‌های خارج از ترازنامه نیز می‌توانند در انتقال سیاست پولی به رفتار وام‌دهی بانک نقش ایفا کنند (

2016). بر همین مبنا، نوسانات نرخ ارز و سیاست‌های ارزی نیز قادرند از طریق تغییر ارزش اقلام ارزی، ساختار ترازنامه و سودآوری بانک‌ها را متحول کنند. در اقتصادی که تغییرات نرخ ارز قابل‌توجه است، اثر سیاست‌های ارزی بر بانک‌ها فقط از مسیر تقاضای تسهیلات یا رفتار سپرده‌گذاران منتقل نمی‌شود، بلکه به‌صورت مستقیم در ارزش‌گذاری دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی و سود و زیان تسعیر نیز منعکس می‌شود. یافته‌های حاضر تأیید می‌کنند که این کانال ترازنامه‌ای برای توضیح بخشی از تغییرات سودآوری بانک‌های مورد بررسی اهمیت دارد.

همچنین، نتایج پژوهش با چارچوب شتاب‌دهنده مالی سازگار است که بر نقش وضعیت ترازنامه در تقویت یا تضعیف اثر شوک‌های اقتصادی تأکید دارد. بر اساس این چارچوب، تغییر ارزش دارایی‌ها می‌تواند ظرفیت تأمین مالی، رفتار اعتباری و عملکرد نهادهای مالی را تغییر دهد (Hall & Vila Wetherilt, 2017). در پژوهش حاضر نیز افزایش ارزش خالص موقعیت ارزی می‌تواند از طریق تقویت سود و سرمایه بانک، ظرفیت مالی آن را ارتقا دهد؛ در حالی که در شرایط معکوس، زیان ناشی از تسعیر می‌تواند بخشی از سرمایه و سود بانک را کاهش دهد. همین سازوکار توضیح می‌دهد که چرا مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی باید نه صرفاً در سطح واحد حسابداری، بلکه در چارچوب مدیریت دارایی–بدهی، سرمایه و ریسک کل بانک انجام گیرد. به‌ویژه برای بانک‌هایی که سهم قابل‌توجهی از فعالیت‌های آنها به ارز خارجی وابسته است، عدم تطابق ارزی می‌تواند به انتقال سریع شوک نرخ ارز به شاخص‌های عملکرد مالی منجر شود.

تحولات جدید پولی و فناورانه نیز اهمیت مدیریت اقلام ارزی و نقدشونده ترازنامه را افزایش داده است. ظهور پول‌های دیجیتال بانک مرکزی می‌تواند ترکیب بدهی‌های بانک‌ها، سپرده‌ها و ذخایر را تغییر دهد و در نتیجه آثار جدیدی بر ساختار ترازنامه ایجاد کند (Kumhof & Noone, 2018). از سوی دیگر، رشد دارایی‌های دیجیتال و رمزارزها سبب شده است که مرز میان دارایی مالی، ابزار پرداخت و ذخیره ارزش پیچیده‌تر شود و بانک‌ها با اشکال تازه‌ای از ریسک ارزش‌گذاری و رقابت پولی مواجه شوند (Nejad Moghadam, 2025; Sabeghat, 2025). بررسی پذیرش ارزهای دیجیتال نیز نشان می‌دهد که گسترش این ابزارها می‌تواند در آینده رفتار کاربران و تقاضا برای خدمات بانکی سنتی را تغییر دهد (Singh & Yadav, 2025). علاوه بر این، اثرگذاری سیاست پولی بر بازار دارایی‌های رمزنگاری‌شده نشان می‌دهد که دامنه انتقال شوک‌های پولی و مالی در حال گسترش است (Tosun & Uğurlu, 2025). اگرچه متغیر اصلی پژوهش حاضر خالص وضعیت باز ارزی بانک‌هاست، این تحولات مؤید آن است که مدیریت ترازنامه در آینده بیش از پیش نیازمند توجه به انواع مختلف دارایی‌های مبتنی بر ارز، ابزارهای دیجیتال و ریسک‌های ناشی از تغییر ارزش آنها خواهد بود.

در مجموع، یافته‌های پژوهش حاضر با بخش مهمی از ادبیات مدیریت ترازنامه همسو است و نشان می‌دهد که ساختار دارایی‌ها و بدهی‌ها، نحوه تعدیل اقلام ترازنامه و کیفیت مدیریت ریسک بر عملکرد مالی بانک اثرگذار است (Brodt, 1978; Buchak et al., 2024). همچنین نتایج با مطالعاتی که بر اهمیت ساختار سرمایه و تعدیل ترازنامه (Bakkar et al., 2023)، کیفیت دارایی‌ها و مطالبات (Erdoğdu, 2015; Kiani Ghalehno & Davarpanah, 2022)، ریسک‌های مرتبط با فعالیت‌های خارج از ترازنامه (Basheer et al., 2021; Kumar, 2020) و آثار ترازنامه‌ای سیاست پولی (Gholi Baglou, 2021; Parvin et al., 2014; Shahchera & Taheri, 2016) تأکید داشته‌اند، از نظر مفهومی سازگار است. نوآوری اصلی یافته‌های حاضر در این است که این منطق ترازنامه‌ای را به حوزه وضعیت باز ارزی و سود و زیان ناشی از تسعیر ارز تعمیم می‌دهد و نشان می‌دهد که خالص وضعیت باز ارزی می‌تواند به‌طور هم‌زمان با بازده دارایی‌ها، بازده حقوق صاحبان سهام و سود خالص ارتباط مثبت و معنادار داشته باشد. با این حال، این تأثیر باید در کنار ریسک نهفته در نوسانات نرخ ارز ارزیابی شود؛ زیرا همان سازوکاری که در شرایط مساعد موجب افزایش سود می‌شود، در صورت تغییر جهت بازار می‌تواند زمینه کاهش سودآوری و تضعیف موقعیت مالی بانک را فراهم سازد. ازاین‌رو، پیام اصلی نتایج حاضر نه افزایش صرف مواجهه ارزی، بلکه ضرورت مدیریت فعال، سنجیده و مبتنی بر محدودیت‌های ریسک در ساختار دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی بانک است.

این پژوهش با محدودیت‌هایی همراه بود که باید در تفسیر و تعمیم نتایج مدنظر قرار گیرد. نخست، نمونه پژوهش به ۱۶ بانک پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران محدود بود و بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربورسی در تحلیل وارد نشدند؛ بنابراین تعمیم نتایج به کل شبکه بانکی کشور باید با احتیاط صورت گیرد. دوم، دوره زمانی پژوهش به سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲ محدود بود و این دوره با نوسانات قابل‌توجه اقتصادی و ارزی همراه بوده است؛ در نتیجه، ضرایب به‌دست‌آمده ممکن است تا حدی متأثر از ویژگی‌های خاص همین دوره باشند. سوم، دسترسی محدود به برخی اطلاعات تفصیلی ارزی بانک‌ها و تفاوت در کیفیت و زمان افشای اطلاعات مالی می‌تواند بر دقت اندازه‌گیری خالص وضعیت باز ارزی

اثر گذاشته باشد. چهارم، پژوهش بر داده‌های سالانه و اطلاعات منتشرشده در صورت‌های مالی متمرکز بود و امکان بررسی تغییرات کوتاه‌مدت یا درون‌سالانه نرخ ارز و واکنش سریع ترازنامه بانک‌ها فراهم نبود. همچنین، با وجود استفاده از متغیرهای کنترلی، همه عوامل کلان اقتصادی، ساختاری و مدیریتی مؤثر بر سودآوری بانک‌ها در مدل‌ها وارد نشده‌اند؛ بنابراین احتمال وجود متغیرهای حذف‌شده را نمی‌توان به‌طور کامل منتفی دانست.

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده دامنه نمونه به بانک‌های غیربورسی و مؤسسات اعتباری نیز گسترش یابد و دوره‌های زمانی طولانی‌تر یا زیردوره‌های متفاوت از نظر رژیم ارزی و شرایط اقتصادی با یکدیگر مقایسه شوند. استفاده از داده‌های فصلی یا ماهانه می‌تواند امکان بررسی دقیق‌تر واکنش عملکرد بانک‌ها به شوک‌های کوتاه‌مدت نرخ ارز را فراهم آورد. همچنین پیشنهاد می‌شود اثر خالص وضعیت باز ارزی در مدل‌های غیرخطی بررسی شود تا مشخص شود آیا افزایش موقعیت ارزی پس از عبور از سطح مشخصی، به جای بهبود عملکرد، موجب افزایش ریسک و کاهش سودآوری می‌شود یا خیر. بررسی نقش تعدیل‌گر کفایت سرمایه، نقدینگی، کیفیت دارایی‌ها، ساختار مالکیت، اندازه بانک و میزان وابستگی به درآمدهای ارزی نیز می‌تواند تصویر دقیق‌تری از این رابطه ارائه دهد. افزون بر این، تفکیک دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی بر حسب نوع ارز و سررسید و بررسی جداگانه سود و زیان تحقق‌یافته و تحقق‌نیافته ناشی از تسعیر می‌تواند به شناخت بهتر سازوکار اثرگذاری منجر شود. استفاده از روش‌های اقتصادسنجی پویا، مدل‌های آستانه‌ای و الگوهای مبتنی بر شوک نیز برای شناسایی رابطه علی و واکنش بانک‌ها در دوره‌های جهش ارزی پیشنهاد می‌شود.

به مدیران بانک‌ها پیشنهاد می‌شود مدیریت خالص وضعیت باز ارزی را به‌عنوان بخشی از نظام یکپارچه مدیریت دارایی–بدهی و نه صرفاً یک موضوع حسابداری مورد توجه قرار دهند و برای هر ارز، حدود مشخصی برای موقعیت باز، زیان قابل‌تحمل و حساسیت سودآوری به تغییر نرخ ارز تعیین کنند. طراحی داشبوردهای پایش روزانه دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی، انجام آزمون‌های تنش در سناریوهای افزایش و کاهش شدید نرخ ارز و ایجاد سازوکار هشدار زودهنگام می‌تواند ریسک ناشی از عدم تطابق ارزی را کاهش دهد. همچنین لازم است رویه‌های تسعیر ارز در سطح بانک به‌صورت استاندارد، شفاف و قابل‌ردیابی اجرا شوند تا مدیران، حسابرسان و نهادهای ناظر بتوانند سهم واقعی عملیات بانکی و سهم سود یا زیان ناشی از تسعیر را از یکدیگر تفکیک کنند. پیشنهاد می‌شود بانک‌ها در ارزیابی عملکرد مدیران صرفاً بر سود اسمی یا سود ناشی از تسعیر تکیه نکنند و کیفیت و پایداری سود را نیز در نظر بگیرند. نهادهای ناظر نیز می‌توانند با تعیین حدود احتیاطی برای موقعیت‌های باز ارزی، افزایش الزامات افشا، هماهنگ‌سازی روش‌های ارزش‌گذاری و الزام به گزارش سناریوهای حساسیت ارزی، امکان مقایسه دقیق‌تر عملکرد بانک‌ها و کنترل بهتر ریسک سیستماتیک ناشی از نوسانات ارزی را فراهم کنند.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در طی مراحل این پژوهش به ما یاری رساندند تشکر و قدردانی می‌گردد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافعی وجود ندارد.

حمایت مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

References

Bakkar, Y., De Jonghe, O., & Tarazi, A. (2023). Does banks' systemic importance affect their capital structure and balance sheet adjustment processes? *Journal of Banking & Finance*, *151*, 105518. https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2019.03.002

Basheer, M. F., Waemustafa, W., Hidthiir, M. H. B., & Hassan, S. G. (2021). Explaining the endogeneity between the credit risk, liquidity risk, and off-balance sheet activities in commercial banks: a case of South Asian economies. *International Journal of Monetary Economics and Finance*, *14*(2), 166-187. https://doi.org/10.1504/IJMEF.2021.114032

Brodt, A. I. (1978). A dynamic balance sheet management model for a Canadian chartered bank. *Journal of Banking & Finance*, *2*, 221-241. https://doi.org/10.1016/0378-4266(78)90013-4

Buchak, G., Matvos, G., Piskorski, T., & Seru, A. (2024). Beyond the balance sheet model of banking: Implications for bank regulation and monetary policy. *Journal of Political Economy*, *132*(2), 616-693. https://doi.org/10.1086/726703

Erdoğdu, A. (2015). Non-Performing Loans in Turkish Banking Sector and Balance Sheets Effects. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, *11*(12), 677-686. https://doi.org/10.17265/1548-6583/2015.12.005

Gholi Baglou, M. R. (2021). Examining the Effectiveness of Monetary Policy on Reserve Requirements and Assessing Its Balance Sheet Effects in the Country's Banking Network. *Quarterly Journal of Economic Research Trends*, *19*(59), 59-94. https://www.sid.ir/paper/202190/en

Hall, S., & Vila Wetherilt, A. (2017). The role of corporate balance sheets and bank lending policies in a financial accelerator framework. *Bank of England Working Paper*, 77-92. https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/working-paper/2002/the-role-of-corporate-balance-sheets-and-banking-lending-policies.pdf

Kiani Ghalehno, S., & Davarpanah, M. (2022). Classification of Bank Claims and the Accounting Effects of Rescheduling on Banks' Balance Sheets. *Accounting Knowledge*, *13*(48), 955-975.

Kumar, K. S. (2020). Examining the Off Balance Sheet Exposure and Efficiency of Indian Commercial Banks – A DEA Approach. *SMS Journal of Entrepreneurship & Innovation*, *6*(2), 60-72. https://doi.org/10.21844/smsjei.v6i02.18703

Kumhof, M., & Noone, C. (2018). Central Bank Digital Currencies: Design Principles and Balance Sheet Implications. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.3180713

Nejad Moghadam, M. H. (2025). Examining the Nature of Cryptocurrency and Digital Currency and Their Impact on the Development of Monetary Technologies. Tehran.

Parvin, S., Shakeri, A., & Ahmadian, A. (2014). Evaluation of the Balance Sheet Effects of Monetary Policies in the Banking System on Key Economic Variables in Iran. *Iranian Economic Research Journal*, *19*(58), 77-115.

Reisi, M., Zare, H., Ebrahimi, M., & Aminifard, A. (2023). Money Creation in the Banking System Using Various Accounting Entries in Accrual and Cash Basis in Bank Balance Sheets. *Journal of Islamic Economics and Banking*, *12*(45), 29-72. https://mieaoi.ir/article-1-1292-en.html

Sabeghat, I. (2025). A Comparative Study of the Impact of Digital Currencies on Banking Models and Monetary Policies Using a Qualitative Approach. https://civilica.com/doc/2355508

Samsami, H., Hassanpour, H., & Nojavani, M. A. (2023). The Impact of Removing Fictional Assets from the Bank Balance Sheet on Money Supply and Other Macroeconomic Variables. *12*(1), 249-270. https://journals.shirazu.ac.ir/article_7690.html?lang=en

Shahchera, M., & Taheri, M. (2016). The Transmission Mechanism of Monetary Policy on Bank Lending through Off-Balance-Sheet Items. *Quarterly Journal of Economic Research and Policies*, *24*(78), 145-170.

Singh, V., & Yadav, M. (2025). User Adoption of Digital Currency: A Systematic Review and Future Agenda Using TCCM Approach. *Central Bank Review*, *25*(1), 100183. https://doi.org/10.1016/j.cbrev.2024.100183

Tosun, T. T., & Uğurlu, E. (2025). The Impact of the Fed's Monetary Policy on Cryptocurrencies: Novel Policy Implications for Central Banks. *Journal of Risk and Financial Management*, *18*(7), 393. https://doi.org/10.3390/jrfm18070393